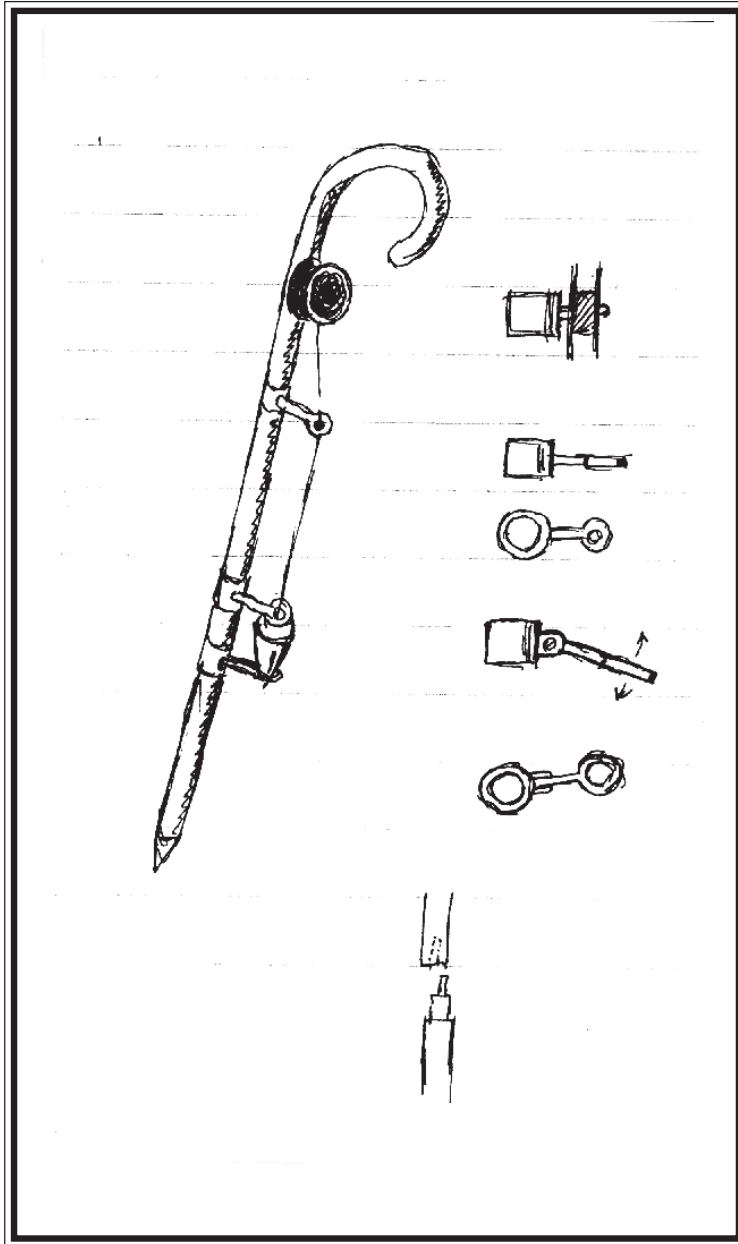

Schets voor 'TELLER/ NOEMER'

OP WEG NAAR DE TAAL een reisvertaling

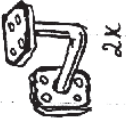
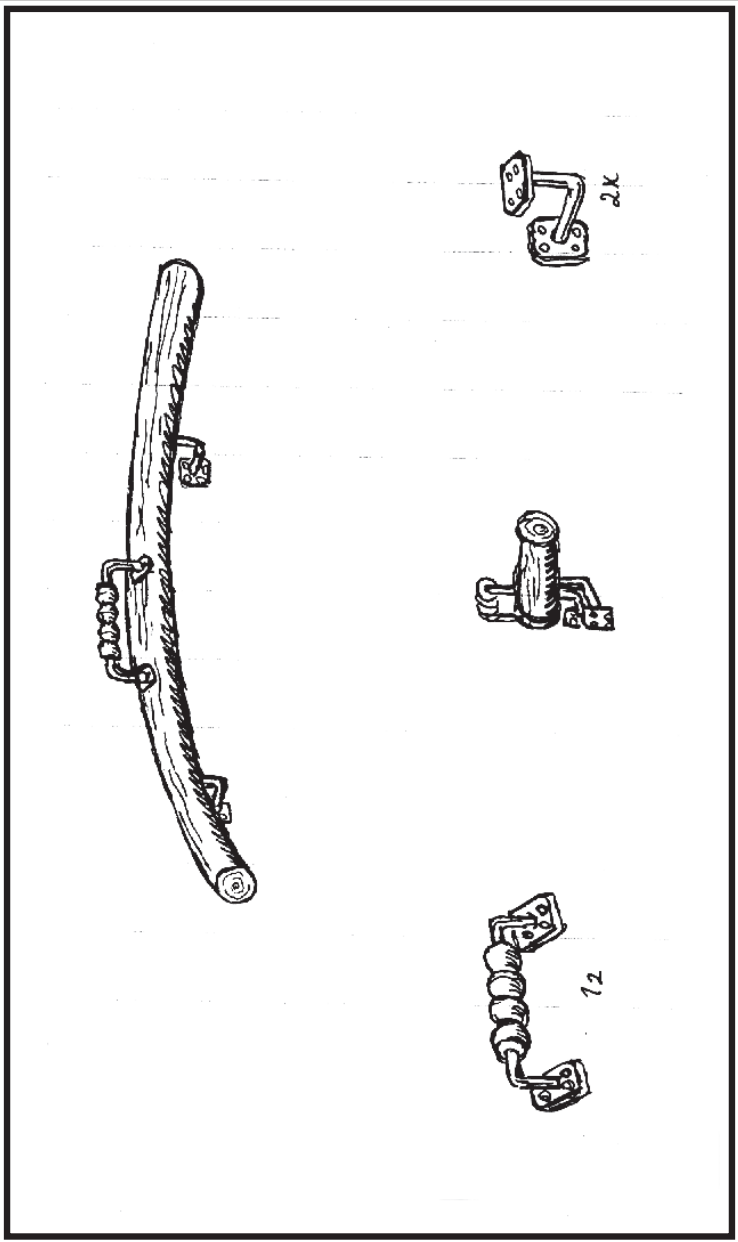
UNTERWEGS ZUR SPRACHE eine Reiseübersetzung

reisgids

Toelichting bij het werk

Arnold Schalks, Keileweg 26c,
3029 BT Rotterdam.

Schets voor 'STELLING'

Bronvermelding

- 1) Martin Heidegger
«Unterwegs zur Sprache»
© Verlag Günther Neske Pfullingen, 1959
ISBN 3 7885 0008 5
- 2) «Magazijn»
Cultureel maandblad voor Rotterdam en omstreken
- 3) «Martin Heidegger
(1889 - 1976)»
Filosofische Weerklank in de Lage Landen
onder redactie van Jan Aler.
© Editions Rodopi B.V., Amsterdam 1991
ISBN 90 5183 144 7

Het werk «Op weg naar de taal (een reisvertaling)» ontstond in de periode september 1991- februari 1992.

De installatie werd ten eersten male van 1 - 29 maart 1994 tentoongesteld in galerie 'het Veem', Witte de Withstraat 44 I, Rotterdam.

In datzelfde jaar was het van 3 - 6 juni 1992 nogmaals te zien op de stand van galerie 'Het Veem' op de KunstRAI in Amsterdam in 1992.

Het werk werd van 22 januari - 7 maart 1993 voor de derde keer getoond op de zolderruimte van het Kasteel van Rhoon, alwaar de werken aan de buiten- en binnenkant van een in de tentoonstellingsruimte geplaatste blokhut waren aangebracht.

Voor de realisering van de brochure ontving ik een financiële bijdrage van de Rotterdamse Kunst Stichting en het Centrum Beeldende Kunst in Rotterdam.

CONCEPT

Rotterdam, 19 januari 1992.

Transcriptie

Uitgangspunt van het werk is het boek: «Unterwegs zur Sprache» van Martin Heidegger ¹⁾. Het boek bevat zes lezingen over de taal. Was het aanvankelijk mijn plan om het geschrift op een conventionele wijze te vertalen, gaandeweg stuitte ik op onoverkomelijke taalhindernissen, die mij ertoe dwongen het werk op een andere wijze te 'vertalen'.

Transport

De ene helft van de installatie bestaat uit objecten. Het zijn gebruiksvoorwerpen met de vorm van een reisattribuut. Ze zijn draagbaar en voor het verrichten van een bepaalde handeling ontworpen. Het is bezoekers toegestaan de voorwerpen om te hangen, ze te 'gebruiken'.

Transitie

De andere helft van de installatie bestaat uit grafiek. Het beeldt de werking van een respectievelijk gebruiksvoorwerp af, vertolkt daardoor diens functie en verbeeldt daarmee wat men op weg naar de taal onder meer aantreft.

Transformatie I

Het boek verbeeld.

Transformatie II

Bij de tentoonstelling hoort een tweetalig (Duits-Nederlands), tweekleurig (zwart/wit) boekje, waarin alle op de tentoonstelling aanwezige werken zullen worden ondergebracht. Het boekje heeft enerzijds het karakter van een prospectus (een reisfolder, "HEIDEGGER Reizen"), anderzijds dient het boekje het gebruik van de objecten aan de hand van detail- en situatiefoto's te verduidelijken (handleiding). Het verbeelde boek wordt boek en de inhoud bereikt, zij het via een omweg, zijn uiteindelijke bestemming.

Arnold Schalks

Op weg naar de taal.

Als je iets van de ene taal in de andere moet vertalen, dan zet je woorden en grammaticale constructies om in andere woorden en grammaticale constructies. Je gebruikt daarbij hetzelfde medium: de taal. Als je daarentegen een kunstwerk wilt beschrijven in woorden, dan maak je een sprong van het ene medium naar het andere.

Beeldende kunst is bij uitstek een visueel medium en dat feit stelt degene die erover moet schrijven nogal eens voor problemen. Hoe moet je bijvoorbeeld in woorden beschrijven hoe een doek geschilderd is? Als het al zou kunnen, zou het een saaie opsomming worden om alle kleuren op te gaan noemen en te beschrijven hoe ze op het schilderij zijn aangebracht. Meestal beperk je je daarom tot een totaalindruk zoals 'zorgvuldig' of 'nonchalant'. Het geschreven woord heeft nu eenmaal zijn beperkingen.

Het komt omgekeerd ook voor dat een beeldend kunstenaar zich voorneemt een vertaling in beelden te maken van wat hij gelezen heeft. 'Vertaling' is dan natuurlijk niet helemaal het juiste woord omdat er ook sprake is van een omzetting van het ene medium naar het andere: van woorden naar beelden. Vorig jaar begon de Rotterdamse kunstenaar Arnold Schalks met een dergelijk project. Na het lezen van het boek *Unterwegs zur Sprache* van de Duitse filosoof Heidegger nam hij zich voor om een aantal ideeën uit dat boek als uitgangspunt te nemen voor een serie werken. Deze serie wordt nu getoond in Het Veem en die tentoonstelling was aanleiding om de kunstenaar een toelichting te vragen. De werken die tentoongesteld gaan worden in Het Veem hangen nog aan de muur in de keuken van de kunstenaar op Kunst & Complex aan de Keileweg in Rotterdam. Het is te koud op het atelier. Ik zie een serie voorwerpen die elk gecombineerd worden met een klein grafisch werk. Het geheel past gemakkelijk op een muur, maar in Het Veem zal het wat ruimer opgehangen worden. Wat meteen opvalt aan de voorwerpen is dat ze allemaal het karakter hebben van instrumenten. Schalks vertelt dat dat ook de bedoeling is: 'Ik heb de titel van het boek *Unterwegs zur Sprache* heel letterlijk genomen. Het is een reis, een soort ontdekkings-tocht die je onderneemt. De titel van de tentoonstelling is dan ook

Gewoonlijk weet de mens niet dat hij verblijft in de taal. Hij meent soeverein de taal te gebruiken, terwijl hij in werkelijkheid geen woord van de taal kan gebruiken, zonder dat dat woord hem door de taal zelf wordt ingesproken.

Heidegger onderscheidt twee uitmuntende wijzen van overeenstemmen met het spreken van de taal en wel: denken en dichten. Het denken gaat aan het dichten vooraf. Voor Heidegger is het denken niet een middel om te 'kennen', het denken is bij hem niet een manier om het besprokene binnen de macht van het grijpende verstand te brengen. Het spreekt niet, zoals traditioneel wordt verondersteld, in logische uitspraken. Het denken is het luisteren naar het spreken van de taal, een verzamelend vernemen, wat het denken in staat stelt het spreken van de taal zelf te horen. Het denken is een wijze van overeenstemmen met het spreken van de taal waarin het ongewone wordt geopend.

In het gedicht spreekt de taal zuiver, het gedicht is het zuiver gesprokene. Het gedicht geeft geen bericht of beschrijving van wat toch al gegeven was, want het zeggen van het gedicht is geen weergeven, maar een *geven*. Het schenkt ons het nog onbekende, het is een voorzeggend, dat het wezenlijke laat verschijnen en het ons toe-zegt. Dit zeggen is een *beeldend* zeggen, dat tevoorschijn brengt vanuit de verborgenheid in de openbaarheid. Volgens Heidegger heeft de 'moderne' mens zich in zijn instrumentele visie op de taal alsmat verder van het wezenlijke van de taal en daarmee van zijn eigen wezen verwijderd. De 'moderne' mens heeft een kloof geschapen tussen het denken en het dichten, die in wezen van dezelfde orde zijn.

Pas als de kloof tussen dichten en denken zal zijn opgeheven zal de taal weer zijn wat zij in haar wezen is, namelijk: poëzie.

(Uit: *Taal en Zijn bij Heidegger*³), (*Over de relevantie van Heideggers taal filosofie voor de uitleg van poëzie*), door Prof. Dr. A. F. De Jong)

Over «Unterwegs zur Sprache»

De opvatting die de taal als instrument voorstelt heeft een lange traditie. De Stoa heeft een stap op die weg gezet door de taal te objectiveren: De taal wordt opgevat als een gesloten geheel van objecten, namelijk het geheel van de 'werkelijke' dingen. Het taalteken is een object, dat de functie heeft de aandacht op een ander object te richten.

Heideggers kritiek richt zich vooral op de traditionele opvatting, dat de taal een tekenkarakter zou hebben en dat de taal instrumenteel van aard en primair descriptief zou zijn. Heidegger keert zich tegen drie gangbare opvattingen over taal:

1. Spreken is een uitdrukken. 2. Spreken is een bezigheid van de mens. 3. Het menselijke spreken is een voorstellen en uitbeelden van het 'werkelijke'.

Volgens de traditionele heersende taalbeschouwing spreekt de taal in uitspraken, die zich naar het reeds voorhandene richten en inlichtingen verschaffen over het reeds 'zijnde'; de uitspraak stelt vast wat reeds gegeven is. Het spreken in vaststellende uitspraken over het gegevene is een informatie verschaffen dat een middel tot beheersing van de werkelijkheid is.

In de huidige taal probeert men de taal als informatiemiddel zoveel mogelijk te perfectioneren, onder andere door het scheppen van kunstmatige talen. De meerzinnigheid van het dagelijkse taalgebruik moet uitgebannen worden; Taal moet eenduidig, snel en efficiënt informatie verschaffen.

Heidegger is het oneens met die instrumentele visie op de taal. Naar zijn mening is de taal in de grond niet descriptief -de taal beeldt in wezen geen aanwezigen af- maar is taal in de grond van de zaak creatief: Het spreken van de taal laat het aanwezige aanwezig zijn.

De leidraad voor de bundel «Unterwegs zur Sprache» ligt besloten in de zin: "*Die Sprache spricht*". Het gaat erom, dat de mens zich ophoudt in het spreken van de taal, en de taal, die zelf spreekt, laat uitspreken. Het wezenlijke van de mens is gelegen in het spreken, d.i. het luisteren naar en het toebehoren aan het stille spreken van de taal zelf. Met andere woorden: Het menselijke spreken is het overeenstemmen met het spreken van de taal zelf.

Op weg naar de taal. Je zou de objecten die je hier ziet goed kunnen vergelijken met spullen die je meeneemt op een overlevingstocht of een onderzoeksexpeditie. Elk ding is een soort instrument dat dient om een bepaald aspect te onderzoeken. Deze objecten zijn dus ook gemaakt om meegenomen en gehanteerd te kunnen worden. Elk instrument heeft een stukje grafiek dat ermee correspondeert. Die ingelijste werkjes zou je de panorama's kunnen noemen die je onderweg ziet. Er is telkens iets in terug te vinden van het instrument dat erbij hoort.'

Dat de taal als reisdoel heel wat anders is dan Torremolinos of de Canarische eilanden blijkt wel uit wat Schalks aan uitrusting heeft bedacht voor de reiziger. Ik zie bijvoorbeeld een wandelstok met daaronder een letterhamertje van een schrijfmachine en een schrijflint. Schalks demonstreert het. 'Elke keer als je een stap ermee zet druk je een Romeinse I op de grond af. Het is letterlijk de eerste afdruk die de taal maakt. De Romeinse I is natuurlijk ook het cijfer 1 (en tevens de beginletter van het persoonlijk voor-naamwoord IK). Het stukje grafiek dat ermee correspondeert laat dan ook een I zien. Zo heb ik op een associatieve manier in de voorwerpen telkens een bepaald aspect van de reis naar de taal aan de orde gesteld. Elk voorwerp kan worden opgehangen aan een haakje en daaronder staat de titel. Alle werken krijgen ook Duitse titels maar deze komen niet uit het boek van Heidegger. Dit ding bijvoorbeeld heet *Stelling*. Het is een essenhouten trapleuning met aan het uiteinde twee deuvels die kunnen dienen als bevestigingspunten. Er zit een schietlood aan waarmee je de hoek kunt bepalen waaronder je stijgt. Tegenhanger is een inktafdruk van die twee deuvels op papier. (Daar vormen zij een dubbele punt). Deze dingen zijn natuurlijk noodzakelijk anders dan de ideeën van Heidegger. Een overeenkomst met Heidegger is wel dat er een bepaalde willekeur is waarmee de voorwerpen een naam krijgen. Diezelfde losheid hebben ook deze objecten. Ik maak in dit werk een soort kapstok waar twee dingen elkaar treffen: de naam en het ding. Als je iets ziet dan benoem je het, dan probeer je het te beschrijven. Die beschrijving is een soort gereedschap, een instrument.'

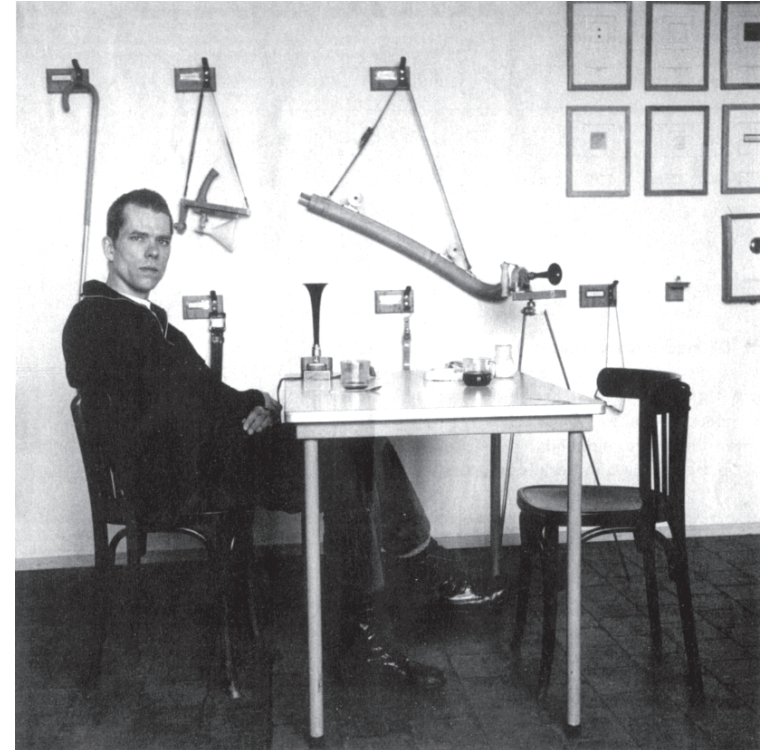
Wat aan alle voorwerpen ook opvalt is de zorgvuldigheid waar-

mee het materiaal gekozen is en de nauwkeurigheid waarmee ze zijn afgewerkt. Alle instrumenten lijken klaar om meegenomen te worden op een barre tocht: je kunt ze aan een riem over je schouder of om je middel hangen. Ze moeten nog gefotografeerd worden terwijl ze door een model gedragen worden. Die foto's komen samen met de foto's van de bijbehorende grafiek in een boekje dat ter gelegenheid van de tentoonstelling wordt gemaakt, een soort reisbrochure. Schalks zegt daarover: 'Ik vind het wel een passend idee dat het werk uiteindelijk weer in een boekje terecht komt. Het komt immers ook voort uit een boek. Maar dit boekje wordt wel iets heel anders dan het boek van Heidegger. Als je met mensen over filosofie praat wordt het vaak meteen zo'n verwarrend gesprek. Het lijkt me een uitdaging om het onderwerp wat toegankelijker te maken. Daarom heb ik gekozen voor de vorm van een reisfolder. Als je naar deze afschuwelijke letters van het logo kijkt, krijg je het gevoel dat *Heidegger Reizen* een enigszins malafide reisbureau is. Ook het verdere ontwerp van het boekje sluit daarbij aan.

De luchtigheid van het boekje is niet in tegenspraak met het werk, dat tenslotte een aantal moeilijke zaken aan de orde stelt, maar volgens hem is dat geen bezwaar. 'De structuur van het geheel moet bij de toeschouwer natuurlijk wel bekend zijn. Verder moet je nauwkeurig kijken. Het is werk met een hoge voedingswaarde. Je moet ook bereid zijn om te zoeken naar het verband. Maar dat wil niet zeggen dat je het dan ook meteen loodzwaar moet maken. Het reisdoel is alleen abstracter. Eigenlijk is het een reis naar iets onbereikbaars. Je zou kunnen zeggen dat je weer uitkomt waar je begonnen bent: bij de taal. Na aankomst is al dit instrumentarium niet meer nodig: je hebt je gegevens verzameld en je bent waar je wezen wilt.'

Als je dus voortaan op reis gaat naar de taal, vergeet dan vooral niet om bijvoorbeeld je Idioom, je Schijnwerper, je Voorspeller en je Kwartiermaker mee te nemen. Als je terugkomt zou je je indrukken kunnen opschrijven zoals ik nu doe. In woorden overigens die met Heideggers woorden niets meer te maken hebben.

Geerten van de Vorm

'... bereid zijn om te zoeken naar het verband'
(foto Maarten Laupman)

(uit: «Magazijn» nr. 213, maart 1992, *Tentoonstellingen* blz. 34/35²⁾)

**Toelichting bij
«Op weg naar de taal
(een reisvertaling)»**

Heidegger
REISEN